

جُستارهایی در آیین دادرسی کیفری

(نقد و بررسی رویکردهایی از قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و

اصلاحات بعدی)

دکتر محسن لعل علیزاده

استادیار دانشگاه پیام نور

سرشناسه	:	لعل علیزاده، محسن، ۱۳۵۷.
عنوان قراردادی	:	ایران، قوانین و احکام Iran. Laws, etc
عنوان و نام پدیدآور	:	جستارهایی در آیین دادرسی کیفری: نقد و بررسی رویکردهایی از قانون آیین دادرسی کیفر مصوب ۱۳۹۲ و اطلاعات بعدی/ محسن لعل علیزاده.
مشخصات نشر	:	مشهد: آوای حکمت، ۱۳۹۹.
مشخصات ظاهری	:	۱۹۵ص.
شابک	:	978-622-972132-2
وضعیت فهرست نویسی	:	فیپا
یادداشت	:	کتابنامه: ص. ۱۸۷ - ۱۹۵: همچنین به صورت زیرنویس.
موضوع	:	آیین دادرسی جزایی - ایران - تفسیر و استنباط
موضوع	:	Criminal procedure - Iran - Interpretation and construction
موضوع	:	حقوق جزا - ایران - تفسیر و استنباط
موضوع	:	Criminal law - Iran - Interpretation and construction
رده بندی کنگره	:	KMH ۶۸۰
رده بندی دیویی	:	۳۴۵/۵۵۰۵
شماره کتابشناسی ملی	:	۷۳۱۴۴۱۰
وضعیت رکورد	:	فیپا

جستارهایی در آیین دادرسی کیفری

دکتر محسن لعل علیزاده

سال چاپ: اول زمستان ۱۳۹۹

چاپ: معین

صفحه آرای: رحمان اسدی

تیراژ: ۵۰۰ نسخه

شابک: ۹۷۸-۶۲۲-۹۷۲۱۳۲-۲

۴۰۰۰ تومان

آوای حکمت

مشهد خیابان سعدی، پاساژ مهتاب

تلفن: ۰۵۱۳۲۲۵۳۴۴۵

سخن نویسنده

«حقوق کیفری شکلی» که اصولاً در قانون آیین دادرسی کیفری ظهور پیدا می کند، از چنان اهمیتی برخوردار است که برخی از آن به عنوان شاخصه ای بنیادین؛ نه تنها در ارزیابی وضعیت حقوق بشر در یک جامعه، بلکه به معیاری اثرگذار در شناسایی پیشرفت یا پسرفت در سایر ابعاد یاد می کنند. به عبارت دیگر، بهره مندی از یک قانون آیین دادرسی کارآمد همراه با تقویت حقوق بزه دیده و حقوق دفاعی متهم - که به درستی و با تدقیق به کار گرفته می شود- را نشانگر پیشرفت هر جامعه ای به شمار می آورند. نظام دادرسی اسلامی با تأکید بر استقلال نظام حقوقی و قضایی، رعایت کرامت انسانی و اصل تساوی افراد در برابر قانون و دادگاه ها، شالوده های یک دادرسی مبتنی بر اصول انسانی را پی ریزی کرده است. مبانی و منابع فقهی اسلام، تحقق عدالت اجتماعی را مستلزم تثبیت و توسعه «امنیت قضایی» دانسته است؛ امنیتی که در پرتوی مصونیت جان، مال، ناموس و عرض، آزادی، مسکن و شغل اشخاص از تعرض و تعدی قانون شکنان؛ تجلی پیدا می کند. آیین دادرسی کیفری اسلام، اصل علنی بودن رسیدگی، اصل نفی شکنجه متهمان در اثنای تحقیقات و دادرسی، اصل استفاده از ابزارهای علمی برای کشف حقیقت، اصل توجه به شخصیت مجرم برای تعیین واکنش مناسب کیفری در برابر رفتار وی، اصل اعطای فرصت دفاع و دادخواهی به طرفین دعوی را مورد شناسایی قرار داده است.

با توجه به اظهارات مقامات رسمی، تدوین قانون آیین دادرسی کیفری از اواسط دهه ۸۰ شروع شد و سرانجام در تاریخ ۱۳۹۲/۱۲/۴ به تصویب رسید و پس از تصویب برای مدت طولانی اجرا نشد تا این که از تاریخ ۱۳۹۴/۴/۱ لازم الاجرا گردید. قانون آیین دادرسی کیفری مصوب

سال ۱۳۹۲ با مدنظر قراردادن دستوردهای نوین حاکم بر آیین دادرسی کیفری در دنیا و به پیروی از اصول حاکم بر دادرسی عادلانه، عدالت ترمیمی و سیاست جنایی مشارکتی، تلاش نموده است تا در جهت ترافعی کردن هرچه بیشتر رسیدگی ها و زدودن و در برخی موارد و نیز کمرنگ نمودن آن دسته از قواعد نظام دادرسی تفتیشی که مغایر اصول پذیرفته شده جهانی است، گام بردارد.

تغییرات و نوآوری های بسیاری را در این قانون شاهد هستیم که اهم آن ها عبارتند از: پیش بینی اصول دادرسی منصفانه و اتخاذ ضمانات اجرایی در قبال تخطی از این اصول، امکان مطالبه خسارات معنوی، تفکیک مرحله ی تحقیق و تعقیب، مشارکت سازمان های مردم نهاد در مراحل دادرسی در اجرای آموزه های سیاست جنایی مشارکتی، توجه خاص به حقوق بزه دیده و اجرای سیاست های قضا زدایی؛ به ویژه از طریق اشاعه فرهنگ میانجی گری، افزایش دو برابری قرارهای تأمین و پیش بینی نهادی جدید در نظام تقنینی ایران با عنوان نظارت قضایی، لغو بازداشت های موقت اجباری، صدور قرار جلب به دادرسی به جای قرار مجرمیت، التفات به دادرسی افتراقی راجع به کودکان، ممنوعیت رسیدگی خارج از نوبت است، ضرورت گذراندن دوره های خاص و دریافت کارت ضابط برای احراز عنوان ضابط دادگستری، افزایش میزان استقلال بازپرس، ایجاد الزامات عملی برای مستدل شدن رسیدگی دادگاه ها و دیوان عالی کشور، ضرورت درج نظر مستدل اقلیت که باعث بالارفتن کیفیت قضایی می شود، ضابطه مند شدن مرخصی زندانیان و تفکیک آنان، به رسمیت شناختن حق اعلام جرم و پیگیری آن توسط سازمان های مردم نهاد، بی اعتباری تحقیقات در صورت سلب حق انتخاب و معرفی وکیل از متهم.

علی رغم گنجانیدن موضوعات بسیار ارزنده و نوآوری های منطبق با آموزه های نوین حقوق کیفری شکلی، قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲ به جهت پاره ای از خلأها، نارسایی ها و پیچیدگی ها، با انتقادات و اعتراضاتی مواجه است. اصلاح این قانون در ۱۳۹۴/۳/۲۴ قبل از اجرایی شدن آن، که در پیشینه تقنینی ما کم سابقه و شاید بی سابقه است، برخورداری از تبصره ها و آیین نامه های بسیار، عدم شفافیت در پاره ای موارد، گستردگی مطالب، حذف تبصره ماده ۴۸ و جایگزینی یک تبصره در اصلاحات ۱۳۹۴ راجع به شیوه انتخاب وکیل در برخی جرائم خاص که

اعتراضات جامعه حقوقی کشور و به ویژه وکلا را در پی داشته، از زمره انتقادات وارده و نارسایی‌های موجود در این قانون قلمداد می‌گردد.

آنچه در اکثر مراکز دانشگاهی در خصوص درس آیین دادرسی کیفری دوره کارشناسی ارشد حقوق، مطالعه و تدریس می‌شود، یکسانی سرفصل‌های دوره کارشناسی با کارشناسی ارشد است؛ به نحوی که دانشجویان کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی، همان منابع کارشناسی را مورد بازخوانی قرار می‌دهند. از این رو، با توجه به تدریس بیش از یک دهه، درس آیین دادرسی کیفری در دوره‌های کارشناسی و کارشناسی ارشد دانشگاه‌های دولتی و آزاد، جزوه و مطالبی در این زمینه تهیه شده بود که بنا بر درخواست دانشجویان، تصمیم به انتشار آن در قالب کتاب و تحت عنوان «جستارهایی در آیین دادرسی کیفری» گرفته شد. اینک کتاب پیش رو که دربردارنده نقد و بررسی برخی از رویکردهای برجسته قانون‌گذار در قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ و اصلاحات بعدی، همراه با تاملات تطبیقی است، تقدیم علاقه‌مندان می‌شود. کوشش شده است تا در این نوشتار بیشتر بر جلوه‌های عدالت‌ترمیمی، رویکردهای بزه‌دیده‌مدار و حقوق دفاعی متهم که در قانون اشاره شده است، متمرکز شویم. بدیهی است که این اثر داعیه‌ی جامعیت و انسجام ندارد و تنها برخی از موضوعات آیین دادرسی کیفری را در حد بضاعت مورد بررسی قرار می‌دهد. نویسنده با اشتیاق و امتنان، نقدهای سازنده فرهیختگان حقوق کشور را پذیراست.

محسن لعل‌علیزاده

پاییز ۱۳۹۹

mohsenlalizadeh@yahoo.com

فهرست

.....	سخن نویسنده:	۵
.....	فصل اول: آشنایی اجمالی با قانون آیین دادرسی کیفری مصوب ۱۳۹۲ (نوآوری‌ها و نارسایی‌ها)	۱۳
.....	۱-۱ نوآوری‌ها	۱۴
.....	۲-۱ نارسایی‌ها	۳۱
.....	۳-۱ نقد و بررسی کلیات (بخش اول) قانون آیین دادرسی کیفری	۴۴
.....	۴-۱ حقوق بزه دیدگان	۵۹
.....	فصل دوم: جایگاه بزه دیدگان در نظام عدالت ترمیمی	۶۳
.....	۱-۲ جایگاه حقوقی بزه دیدگان در پروتکل آموزش‌های عدالت ترمیمی	۶۳
.....	۲-۲ بزه دیده نگری در اسناد منطقه ای و بین المللی	۶۶
.....	۱-۲-۲ اسناد منطقه ای	۶۶
.....	۲-۲-۲ اسناد بین المللی	۶۹
.....	۳-۲ جمع بندی	۸۶
.....	فصل سوم: حقوق بزه دیدگان در قانون آیین دادرسی کیفری ۱۳۹۲	۹۱
.....	۱-۳ تعریف بزه دیده	۹۱
.....	۲-۳ حقوق بزه دیدگان در مرحله تعقیب	۹۴
.....	۱-۲-۳ حق شناسایی و تکریم بزه دیده	۹۴
.....	۲-۲-۳ حق دسترسی فوری و آسان به نظام عدالت کیفری	۹۵
.....	۳-۲-۳ حق آگاهی یافتن از حقوق	۹۶
.....	۴-۲-۳ حق مکث ماندن هویت و نشانی بزه دیده	۹۶
.....	۵-۲-۳ حق بزه دیده در تدوam پیگرد یا پایداری دعوا	۹۶
.....	۱-۵-۲-۳ نقش در موقوفی تعقیب	۹۶
.....	۲-۵-۲-۳ نقش در ترک تعقیب	۹۷
.....	۳-۵-۲-۳ نقش در بایگانی کردن پرونده	۹۸